
Leprabasillen i 150 år

LEDER

MAGNUS VOLLSET

Magnus Vollset er historiker og førsteamanuensis i medisinhistorie og vitenskapshistorie ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin, Pandemisenteret, Universitetet i Bergen. Han leder komiteen for jubileet for oppdagelsen av leprabasillen.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

PREBEN AAVITSLAND

preben@epidemi.no

Preben Aavitsland er lege, professor ved Pandemisenteret, Universitetet i Bergen og fagdirektør ved Folkehelseinstituttet.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Halvannet århundre etter at leprabasillen ble oppdaget, rammer sykdommen fremdeles altfor mange. Jubileet kan gi ny og nødvendig oppmerksomhet rundt sykdommen.

Foto: Severin Worm-Petersen / Norsk Teknisk Museum. Montasje: Tidsskriftet

Godt utpå kvelden 28. februar 1873 skrev Gerhard Armauer Hansen (1841–1912) i notisblokken at han i et snitt fra en lesjon hos en leprapasient hadde sett 0,006–0,0015 mm store stavformede legemer under mikroskopet (1). Var dette smittestoffet han lette etter? Armauer Hansen var overbevist, men han var slett ikke sikker på at han kunne overbevise andre.

I 1873 var fortsatt spedalskhet, lepra, et utbredt folkehelseproblem i Norge, med over 1 700 registrerte syke. Det var konkurrerende teorier om sykdommens årsak, og både manglende sivilisasjon, diett og miasmer hadde sine forkjempere. Allerede før han satte seg ved mikroskopet i laboratoriet ved Lungegaardshospitalet i Bergen, var Armauer Hansen overbevist om at sykdommen var smittsom. Da registreringen av personer med sykdommen startet i 1856, var det drøyt 2 850 tilfeller. Nedgangen skyldtes at de syke ble sendt i institusjon, dermed ble færre utsatt for smitte, mente Armauer Hansen – og talte sjefen midt imot.

«Armauer Hansen var overbevist, men han var slett ikke sikker på at han kunne overbevise andre»

I 1847 hadde nemlig sjefen hans, Daniel Cornelius Danielssen (1815–94), sammen med Carl Wilhelm Boeck (1808–75), slått fast at sykdommen skyldtes en «arvelig dyskrasi» (2). Sykdommen rammet familier. Troen på smitte var ikke bare feil, den hadde i middelalderen ført til umenneskelig behandling av de syke, advarte Danielssen og Boeck (2). At en ung jypling talte ham midt imot, gjorde Danielssen først sint. Men dagen etter kom han tilbake til sin underordnede og sa at han fremdeles trodde Armauer Hansen tok feil, men lurte på hva han trengte for å overbevise sjefen.

Det tok tid før kollegaene ble overbevist (3). Da smitteteorien etter hvert slo igjennom, ble det også oppslutning om effektiv, men brutal forebygging. De syke var smitekilder. De måtte identifiseres og isoleres av hensyn til det friske flertallet, argumenterte Armauer Hansen. På hans initiativ vedtok Stortinget i 1877 og 1885 egne lepralover. Ved den første internasjonale leprakongressen i Berlin i 1897 tok Armauer Hansen initiativ til globale smittevernråd med budskapet: Gjør som i Norge! Resultatet ble lepralover verden over, i mange tilfeller svært mye strengere praktisert enn i Norge (4).

I dag vet vi at *Mycobacterium leprae* sannsynligvis smitter med dråper fra nese og munn fra syke og kanskje også fra noen asymptomatiske smittede (5). Hos en liten andel av de smittede vil bakterienes invasjon av makrofager i huden og Schwann-celler i perifere nerver etter noen års inkubasjon føre til hudområder uten pigment og følelse. Uten behandling kan sykdommen deformere hender, føtter og ansikt og gi alvorlige funksjonsnedsettelse. Pasienter med synlige lesjoner møter smittefrykt og risikerer også i dag utestengelse fra samfunnet.

Den første behandlingen kom i 1941, men resistensutvikling svekket snart nytten. Først på 1980-tallet ble et kombinasjonsregime tatt i bruk. Dette stoppet smittsomheten, helbredet pasientene i løpet av et halvt år og ble det viktigste verktøyet i en global kampanje som kraftig reduserte lepra som folkehelseproblem. Siden 2005 har dessverre nedgangen stoppet ved rundt 200 000 nye tilfeller hvert år, i hovedsak blant fattige i over hundre land, men flest i India, Indonesia og Brasil (5).

«Diskriminering og utestengelse av leprasyke fra samfunnet hemmer arbeidet for å finne de syke og deres nærkontakter»

Diskriminering og utestengelse av leprasyke fra samfunnet hemmer arbeidet for å finne de syke og deres nærkontakter. WHO's nye strategi mot lepra – Hansens sykdom – legger derfor stor vekt på å bekjempe stigma og diskriminering og forbedre behandlingen og rehabiliteringen av pasientene (5). I 2017 utnevnte FN en egen spesialrapportør for leprastigma.

Armauer Hansens oppdagelse av leprabasillen i 1873 ble de neste tiårene fulgt av Robert Kochs (1843–1910) og andres oppdagelser av flere sykdomsskapende bakterier. Denne vitenskapelige revolusjonen endret medisinsens syn på sykdommers natur og årsaker og la grunnlag for bedre diagnostikk og smittevern og etter hvert spesifikk behandling og vaksinasjon.

Universitetet i Bergen markerer jubileet for å minne om lepra som globalt folkehelseproblem, vise solidaritet med de syke og lære av historien. Jubileumsåret startet i Vatikanet med en konferanse om stigma og diskriminering (6). Det fortsetter med en markering i Bergen på jubileumsdagen og senere filmfestival, utstillinger, digital omvisning i Armauer Hansens kontor og laboratorium og en internasjonal konferanse i Grieghallen (7).

REFERENCES

1. Hansen GA. Indberetning til Det norske medicinske selskab i Christiania om en med understøttelse af Selskabet foretagen reise for at anstille undersøgelser angående spedalskhedens årsager, tildels udførte sammen med forstander Hartwig. Christiania: Det Steenske bogtrykkeri, 1874.
2. Danielssen DC, Boeck CW. Om Spedalskhed. Christiania: Chr. Gröndahl, 1847.
3. Irgens LM. Oppdagelsen av leprabasillen. Tidsskr Nor Legeforen 2002; 122: 708–9.
4. Vollset M. Globalizing leprosy. A Transnational History of Production and Circulation of Medical Knowledge, 1850s-1930s. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen, 2013. <https://hdl.handle.net/1956/16782> Lest 16.2.2023.
5. WHO. Towards zero leprosy. New Dehli: WHO, 2021. <https://www.who.int/publications/i/item/9789290228509> Lest 16.2.2023.
6. Global Appeal. 2023. Leave No One Behind. <https://gasasakawa.org/globalappeal2023/> Lest 16.2.2023.
7. The 2023 Hansen Anniversary. <https://hansen2023.org/> Lest 16.2.2023.

Publisert: 28. februar 2023. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.23.0129
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 21. mars 2026.